

Explanation of Demonic Boredom from Soren Kierkegaard's Point of View and Criticism and Evaluation of Moral Solutions to Avoid It

Behrouz Asadi *

Assistant Professor, Department of Islamic Education, Kermanshah University of Medical Sciences, Kermanshah, Iran

Abstract

Boredom or the lack of attractiveness of life experiences has been one of the inevitable sufferings of mankind since the beginning of history, which intensified with the industrial revolution and modernism. Meanwhile, different thinkers have tried to explain the why and how of this phenomenon and the way to overcome it. Modern solutions emphasize taking refuge in the fashion and entertainment industry, diversifying experiences, and creating objective changes outside of the individual's existence to get rid of boredom. But Søren Kierkegaard, criticizing modern and secular solutions, believes that boredom is other than unemployment and a form of akadia, which is an emotional sign of a person's lack of attention to God in performing religious duties. According to Kierkegaard, boredom is demonic and the result of choosing a hedonistic or ethical life, and the way to avoid it is to choose religious life and self-improvement through the desire to create positive moral properties such as patience, perseverance, hope, faith, love and happiness. Also, his other strategy to avoid boredom is to adopt a subjective, aesthetic and abstract view of the phenomena of the world. From his point of view, modern solutions lead a person to an endless effort to change the content of his external world by analyzing and interpreting the feeling of boredom incorrectly. Unaware that the root of solving the problem is changing the inner world through adopting an aesthetic view and poetic revision of experiences.

Keywords: Boredom, Acedia, aesthetics, mood, demonic boredom, poetic reconstruction of experiences.

---

* b_asadi@kums.ac.ir

How to Cite: Asadi, Behrouz (2024). Explanation of Demonic Boredom from Soren Kierkegaard's Point of View and Criticism and Evaluation of Moral Solutions to Avoid It, *Hekmat va Falsafeh*, 20 (77), 1-29.

DIO: 10.22054/wph.2024.75359.2174

1. Introduction

Boredom or the lack of attractiveness of life experiences has been one of the inevitable sufferings of mankind since the beginning of history, which intensified with the industrial revolution and modernism. Meanwhile, different thinkers have tried to explain the why and how of this phenomenon and the way to overcome it. Modern solutions emphasize taking refuge in the fashion and entertainment industry, diversifying experiences, and making objective changes outside of the individual's existence to get rid of boredom. But Søren Kierkegaard, criticizing modern and secular solutions, believes that boredom is other than unemployment and a form of Acedia, which is a sign of a person's lack of attention to God in performing religious duties. According to Kierkegaard, boredom is demonic and the result of choosing a hedonistic or ethical life, and the way to avoid it is to choose religious life and self-improvement through the desire to create positive moral qualities such as patience, endurance, hope, faith, love, and happiness. Also, his other strategy to avoid boredom is to adopt a subjective, aesthetic, and abstract view of phenomena of the world. From his point of view, modern solutions lead a person to an endless effort to change the content of his external world by analyzing and interpreting the feeling of boredom incorrectly. Unaware that the root of solving the problem of changing the inner world is through adopting an aesthetic view and poetic revision of experiences.

2. Literature Review

Boredom as suffering has been the subject of intellectual efforts of philosophers, sociologists, and psychologists to provide solutions to avoid it. Boredom is the lack of meaning in life, and it usually occurs when we cannot do what we want, or when we have to do something we don't want to do; in other words, anything related to lack of will is boring. The trace of the presence of boredom can be seen in the story of creation. The gods were bored, so they created man. Adam was bored due to loneliness, so Eve was created and from that moment boredom entered the world. But the history of thinking about boredom, due to the relationship between boredom and laziness and unemployment, can be traced even outside the history of Christianity and the thoughts of ancient Greece and Rome. Plutarch, Lucretius, Horace, and Seneca have spoken about this issue. Nietzsche's opinion was that God is bored on the seventh day and the gods also fight in vain with boredom. Immanuel Kant also stated that if Adam and Eve stayed in paradise, they would get tired. John Eastwood also defines boredom as follows: "Boredom is a state of aversion in which a person is unable to perform satisfactory activities."

Methodology

This research was conducted fundamentally based on the study of library sources and articles published in international journals and internet sources.

Conclusion

According to Kierkegaard's classification of life stages and the fact that boredom is an integral part of desirable and moral life stages. Therefore, it can be concluded that in his opinion, boredom is an emotional result of the

3 | Behrouz Asadi

occurrence of Acedia, and for this reason, Kierkegaard considered the modern solutions to avoid boredom to be incomplete due to the neglect of the spiritual dimensions of Acedia. In Kierkegaard's thought, feelings are different from states. According to him, contrary to feelings, states are purely mental, and due to the lack of belonging, they condition the general orientation of the person to existence by mistake. Considering the nature of boredom and the lack of an objective reward for it, Kierkegaard believes that the original solution to get rid of boredom is a poetic revision and the adoption of an aesthetic view of one's previous experiences. Although Kierkegaard's solution is a part of the original solution to avoid boredom, it is not complete. According to the author, a combination of modern solutions and Kierkegaard will make one's experiences attractive. Of course, one should not go to extremes in pursuing any of these solutions. Following only the solution of modernism will trap a person in the trap of consumerism and neglecting the spiritual and Acedian aspects, and following only Kierkegaard's solution will also cause stagnation and no change in the external content of experiences and no progress in the material manifestations of human life. Therefore, the religious solution of Islam based on the balanced distribution of attention to material and spiritual matters and avoiding both extravagance and monasticism as the two extremes of excess can be the best solution to avoid demonic boredom.

Keywords: Boredom, Acedia, aesthetics, mood, demonic boredom, poetic reconstruction of experiences.

تبیین ملال اهریمنی از منظر سورن کر کگور و نقد و ارزیابی راهکارهای اخلاقی اجتناب از آن

بهرروز اسدی* استادیار فلسفه دانشگاه کرمانشاه، ایران

چکیده

ملال یا فقدان جذابیت تجربیات زندگی یکی از رنج‌های اجتناب‌ناپذیر نوع بشر از ابتدای تاریخ تا کنون بوده که با انقلاب صنعتی و مدرنیسم تشدید شد. در این میان اندیشمندان مختلف تلاش نموده تا چرایی و چگونگی این پدیده و راه غلبه بر آن را تبیین نمایند. راه‌حل‌های مدرن بر پناه بردن به صنعت مُد و سرگرمی، تنوع‌بخشی به تجربیات و ایجاد تغییرات عینی و خارج از وجود فرد برای رهایی از ملال تأکید دارند؛ اما سورن کر کگور با انتقاد از راهکارهای مدرن و سکولار معتقد است ملال غیر از بیکاری و صورتی از آکدیا است که نشانه‌ی عدم توجه فرد به خدا در انجام وظیفه دینی است. از نظر کر کگور ملال اهریمنی و نتیجه انتخاب زندگی لذت‌گرایانه-ی استحسانی یا اخلاقی است و راهکار اجتناب از آن انتخاب زندگی دینی و خودسازی از طریق تمایل به ایجاد ملکات اخلاقی مثبت مانند صبر، استقامت، امید، ایمان، عشق و شادی است. همچنین راهکار دیگر او برای اجتناب از ملال اتخاذ یک نگاه ساجکتیو، زیباشناسانه و انتزاعی به پدیده‌های عالم است. از نظر او راهکارهای مدرن به واسطه‌ی تحلیل و تعلیل نادرست حس ملال، فرد را به تلاشی بی‌پایان برای تغییر محتوای دنیای بیرونی‌اش سوق می‌دهند. غافل از آنکه ریشه‌ی حل مسئله تغییر دنیای درونی از طریق اتخاذ نگاه زیباشناسانه و بازنگری شاعرانه‌ی تجربیات است. هدف این پژوهش تبیین، نقد و بررسی دیدگاه کر کگور در باب ملال به‌عنوان یک راهکار همسو با نگاه دینی است. همچنین تا کنون هیچ پژوهشی به زبان فارسی در تبیین دیدگاه بدیع کر کگور در باب ملال انجام نشده و آگاهی از آن می‌تواند راهکاری جدید در مواجهه با این چالش به ما عرضه بدارد.

واژه‌های کلیدی: ملال، آکدیا، زیباشناسی، حالت، ملال اهریمنی، بازنگری شاعرانه تجربیات.

* b_asadi@kums.ac.ir

- 1- boredom
- 2- Acedia
- 3- aesthetic
- 4- mood
- 5- Demonic Boredom
- 6- poetic reconstruction of experiences

بیان مسئله

ملال یا کسالت به‌عنوان یکی از رنج‌های اجتناب‌ناپذیر نوع بشر موضوع تلاش‌های فکری فیلسوفان، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان به‌منظور ارائه راهکارهایی برای اجتناب از آن بوده است. جان ایستوود^۱ ملال را اینگونه تعریف می‌کند:

«ملال حالتی از بی‌زاری است که در آن فرد قادر به انجام فعالیت‌های رضایت‌بخش نیست» (ایستوود و دانکرت، ۱۴۰۰: ۲۸).

ملال همان فقدان معنای زندگی است. ملال معمولاً زمانی ایجاد می‌شود که نمی‌توانیم آنچه را می‌خواهیم انجام دهیم، یا مجبور باشیم کاری را انجام دهیم که نمی‌خواهیم؛ به عبارتی چیزی که با فقدان اراده در ارتباط باشد، ملال آور است.

ملال از منظر اندیشمندان دارای دوسویه‌ی مثبت و منفی است. سویه‌ی منفی آن به جهت ایجاد حس بی‌زاری و نارضایتی فرد نسبت به انجام فعالیت‌هایش، رنج آور است، اما سویه مثبت آن سوق‌دهنده انسان‌ها به پیشرفت‌ها و دستاوردهای بشری در عرصه‌های مختلف است که همگی نتیجه تلاش انسان‌ها برای اجتناب از ملال است. ژان پل سارتر ملالت را «جذام روح» می‌نامید. آرتور شوپنهاور نیز با نگاهی منفی به مسئله ملال، مدعی استملال «دلیل مستقیمی بر این ادعاست که زندگی به‌خودی‌خود ارزش واقعی ندارد. آدمی ترکیبی از نیازهاست که به‌سختی ارضا می‌گردند و پس از ارضاء آنچه برایش باقی می‌ماند خلاصی از درد و تنهایی در ملال است. از این‌رو ملال چیزی جز احساس پوچی زندگی نیست» (Schopenhauer, 2008: 15).

در مقابل اندیشمندان دیگری همچون برتراند راسل^۳ معتقدند:

«نسلی که نمی‌تواند کسالت را تحمل کند، نسلی از آدم‌های ضعیف خواهند بود که به‌طور نابه‌جا از فرآیندهای تدریجی طبیعت جدا شده‌اند، به‌نحوی که هر انگیزه حیاتی در آن‌ها پژمرده شده و گویی گل‌هایی بریده در گلدانی هستند» (Gary, 2013: 427).

همچنین اسکات فیتزجرالد^۴ می‌گوید: «کسالت مرحله‌ای ضروری در زندگی و هنر است» (Fitzgerald, 1945: 157).

1-John Eastwood

2-leprosy of the soul

3-Bertrand Russell

4-F. Scott Fitzgerald

جان دیویی^۱، جوزف پیپر^۲، تی.اس.الیوت^۳ و سیمون ویل^۴ نیز معتقدند بهتر آن است که به جای اجتناب از ملال، آن را تاب بیاوریم (Gary, 2013: 428).

در این نوشتار تلاش داریم تائشان دهیم که در اندیشه کرکگور، تجربه ملال را می‌توان به‌عنوان یک موضع تأملی نسبت به هستی‌درک کرد - موضعی که در آن فرد شروع به زیر سؤال بردن معنای زندگی و توجیه نهایی اعمال خود می‌کند و در ادامه از آنجایی که از نظر کرکگور مفهوم ملال جزء مهمی از پروژه فلسفی او برای تبیین مراحل زندگی است که هر فردی در فرآیند رشد از آن‌ها عبور می‌کند از این رو ملالت مفهومی مرکزی از گزارش او از مراحل زیباشناختی (استحسانی) و اخلاقی است. صریح‌ترین نظام اخلاقی ارائه شده در جلد اول کتاب «یا این یا آن»^۵ کرکگور، حول تعهد به اجتناب از ملال می‌چرخد. او با استعاره زیبایی‌شناختی، یک سیستم اخلاقی را ارائه می‌دهد که حول این اجتناب می‌چرخد. از منظر زیباشناختی، ملال پدیده‌ای است که همه جا حاضر است؛ از این رو بنا به نامطلوبیت آن از نظر کرکگور، «ملال همان پانتیسم اهریمنی است» (Kangas, 2007: 62).

پانتیسم معمولاً متضمن نوعی کیفیت پُر بودن و کمال است و از این نظر عکس ملال است که بر پوچی و کیفیت تهی و خالی بودن همه چیز استوار است؛ اما این پوچی به‌لحاظ فراگیری‌اش، به پانتیسم شباهت دارد. ملال با وجود در آمیخته شده است و نه تنها در همه جا وجود دارد بلکه بیانگر پوچی وجود است. هریس کنار هم قرار گرفتن پُری و پوچی را به‌عنوان ویژگی پانتیستی توضیح می‌دهد: درحالی که پانتیست حضور خدا را در هر چیزی حس کرده و همه چیز را بی‌نهایت معنادار می‌یابد، فرد ملول نیز از آنجا که نیستی را در همه چیز باور دارد، هیچ چیزی را ارزشمند نمی‌یابد (Wadhams, 2020: 128-129).

تاریخچه ملال و کسالت

ملال یا کسالت یک احساس انسانی و مربوط به‌نوع نگاه، تعبیر و تفسیر انسان‌ها از پدیده‌های پیرامونی است؛ بنابراین قدمت رخداد این پدیده به قدمت حضور بشر در این دنیا بازمی‌گردد.

1 -John Dewey

2 -Josef Pieper

3 -T.S.Elliot

4 -Simone Weil

5-Either/Or

6 -Karsten Harries

ردپای حضور ملال را می‌توان در داستان آفرینش مشاهده کرد. خدایان بی‌حوصله بودند پس انسان را آفریدند. آدم به دلیل تنهایی حوصله‌اش سر رفته بود، بنابراین حوا خلق شد. از آن لحظه ملال وارد جهان شد و ملال متناسب با رشد جمعیت، رو به فزونی نهاد و سپس ملت‌ها به‌طور دسته‌جمعی دچار ملال شدند (Kierkegaard, 1852:1).

نظر نیچه این بود که خدا در روز هفتم ملول شده است و خدایان نیز بیهوده با کسالت می‌جنگند. کانت نیز اظهار داشت که اگر آدم و حوا در بهشت می‌ماندند، خسته می‌شدند (Svendsen, 2005:20)؛ اما تاریخچه تفکر در باب ملال، به دلیل رابطه کسالت با تنبلی^۱ و بیکاری^۲ حتی در زمانی خارج از تاریخ مسیحیت و در اندیشه‌های یونان و روم باستان قابل ردیابی است. پلوتارک^۳، لوکرتیوس^۴، هوراس^۵ و سنکا^۶ از این مسئله سخن گفته‌اند. بر پایه اخلاق اپیکوری، فضیلت در رهایی از مسائل سیاسی به‌منظور دستیابی به اوقاتی برای بیکاری است که البته پیامد مستقیم آن ملال بود. پس از سنکا، با ظهور مسیحیت، مفهوم ملال به‌عنوان امری مرتبط با ترس از مرگ تثبیت شد که طی آن، شاهد تولد مفهوم آکدیا هستیم. (Velasco, 2023:182) از این‌رو متفکران اغلب با شروع بحث در باب آکدیا، به تاریخچه ملال می‌پردازند؛ آکدیا نوعی ملال مذهبی است که توسط پدران اولیه مسیحی تجربه شده، اخلاقی شده و حتی در برخی موارد، شیطانی تلقی شده است. گفتمان دینی در مورد آکدیا اولین بحث منسجم در مورد ماهیت ملال، از جمله تأثیرات، پیش‌آیندها و رابطه آن با سایر حالات عاطفی و فیزیکی است.

برای بنیانگذاران رهبانیت مسیحی، گوشه‌نشینان و ساکنان شمال مصر در قرن سوم و چهارم، آکدیا یک رذیله (گناه) و تهدیدی برای زندگی رهبانی بود. درگیر شدن با آکدیا، نشانه‌ی احساسی عدم انجام وظایف دینی بود. وقتی انسان بیندیشد و خود را وقف خدا کند، نباید از خدا ملول شود. نباید حواس پرت، بی‌حال یا تنبل شده و نباید اساساً به دنبال جایگزینی برای خدا باشد. از این‌رو دلزدگی، عدم اشتیاق یا حتی بی‌تفاوتی نسبت به خدا تنها یک معنا دارد: اینکه فرد وظایف دینی خود را به‌درستی انجام نداده است. حتی ریشه‌شناسی «آکدیا»

1-sloth

2-idleness

3-Plutarch

4-Lucretius

5-Horace

6-Seneca

سرنخی در مورد مشکلات معنوی آن ارائه می‌دهد؛ «آک‌دیا»^۱ در یونان باستان به دلیل فقدان «ک‌دوس»^۲ به معنای مراقبت، نگرانی، مشکل، اندوه و مصیبت است و از فعل «ک‌دوما»^۳ به معنای نگران بودن یا نگرانی درباره چیزی می‌آید (McDonald, 2009: 64)؛ بنابراین آک‌دیا گناهی است که در آن فرد نسبت به دیگران یا هر چیز دیگری، بی‌تفاوت است؛ در مورد آن‌ها نگران نشده و خودش را به دردمس نمی‌اندازد. تمامی این حالات در نهایت از عدم توجه فرد به خدا ناشی می‌شود، بنابراین تجربه آک‌دیا و تشبیه آن به یک شیطان یا تبدیل نمودن آن به یک بیماری یا اختلال، بدین واقعیت اشاره دارد که آک‌دیا تهدیدی برای حیات معنوی انسان‌ها است. همچنین عدم مطلوبیت اخلاقی تجربه آک‌دیا و پیامدهای مضر یا نامطلوب آن نشان می‌دهد که این پیش‌درآمد ملال معاصر، یک پدیده اخلاقی مهم است. پادزهر آک‌دیا دگرگونی درونی فرد با انتخاب زندگی اخلاقی-مذهبی و اعتراف به گناه، توأم با ایمان به بخشوده شدن از سوی خداوند و مسیح است. از این رو پادزهر نهایی در برابر ملال مدرن، شور ایمان است.

آک‌دیا دوسوگراست، زیرا هم گناه است و هم قادر است روح را از طریق آگاهی از گناه بیدار کند تا «شب تاریک روح» را به عنوان مرحله‌ای ضروری در سفر به سوی اشراق عرفانی آغاز کند. عارف باید در این آزمایش معنوی صبر و استقامت به خرج دهد و ایمان داشته باشد که نور خداوند در نهایت تاریکی‌ها را خواهد زدود، اما افراد در دوره مدرن از آنجایی برای اجتناب از رنج عجله زیادی دارند، پتانسیل آک‌دیا برای دگرگونی معنوی را فراموش کرده‌اند (Elpidorou, 2022, :4-5; McDonald, 2009: 64-65).

ارتباط مراحل زندگی انسانی با ملال از دیدگاه کرکگور

با توجه به دیدگاه‌های مختلف و پراکنده کرکگور در کتاب «یا این یا آن» می‌توان دو نکته مهم در باب ملال را استنباط نمود؛ اولاً تجربه ملال را می‌توان در کار کرکگور به عنوان بیانگر دستیابی به یک موضع تأملی نسبت به هستی درک کرد؛ موضعی که در آن فرد شروع به زیرسؤال بردن معنای زندگی و توجیه نهایی اعمال خود می‌کند؛ ثانیاً مفهوم ملال جزء مهمی از پروژه فلسفی او برای تبیین مراحل زندگی است که هر فردی در فرآیند رشد آن را تجربه

1-Akdia

2-kdos

3-kdomai

می‌کند. از نظر کرکگور در افراد بشر سه مرحله/سبک زندگی وجود دارد. مرحله زیباشناختی یا استحسانی^۱، مرحله اخلاقی^۲ و مرحله دینی^۳. البته لزوماً همه افراد مراحل سه-گانه را طی نمی‌کنند. در مرحله استحسانی فرد متمایل به لذات بوده و به ارضای آنی آن‌ها اقدام می‌نماید. فرد استحسانی خود را محدود به هیچ قیدی ندانسته و در پی چشیدن لذت تمامی تجربیات جدید است. از نظر کرکگور نماد انسان‌های این دسته «دون ژوان»^۴ است که دین و مذهب را کنار گذاشت و نسبت به معیارهای اخلاقی و دینی بی‌اعتنا بود. ویژگی زندگی استحسانی مملو بودن از امیال جنسی و انگیزه‌های جسمانی به صورت «اروتیک آنی»^۵ آن است. میل جنسی به عنوان نیروی طبیعت دون ژوانیه گونه‌ای است که سبب می‌شود تا فرد از طریق تأمل و تفکر رفتارش را تغییر ندهد؛ زیرا او کاملاً در میل غوطه‌ور است. از نظر کرکگور آنچه سبب می‌شود تا انسان‌ها سبک زندگی خود را تغییر داده و سبک زندگی والاتری را انتخاب کنند، ملال ناشی از تکرار و ناامیدی نسبت به مرحله کنونی حیاتشان است. این ملال سبب می‌شود تا فرد جهش‌وار به مرحله بالاتر انتقال یابد. البته در این غوطه‌ور شدن آنی در تجربه جنسی، برخی افراد علی‌رغم تکرار، از ملال مصون هستند و در تجربه آن‌ها جایی برای پوچی وجود ندارد، زیرا تمام زندگی‌شان مملو از اغواگری‌های جنسی است (Kierkegaard, 1987:2/192).

در اینجا کرکگور به جذابیت میل جنسی به عنوان مُسکنی موقتی بر درد ملال اشاره می‌کند و معتقد است جذابیت این میل، سبب غوطه‌ور شدن فرد در چیزی است که اصالتاً ملال‌آور است و راه‌حل و درمان قطعی مسئله ملال نیست.

در مرحله حیات اخلاقی فرد خود را مقید به رعایت قوانین کلی و جهان‌شمول دانسته و زندگی را چیزی جز تعهد به ادای تکالیف فردی و اجتماعی نمی‌داند. فرد در این سبک زندگی، اخلاق را بر لذات فردی مقدم می‌دارد. وجه مهم انگیزشی برای گذر از این مرحله نیز ابتلا به ملال و تلاش برای فرار از آن، از طریق جهشی کمال‌جویانه برای پا گذاشتن به مرحله‌ای والاتر است. در مرحله حیات دینی فرد اصول اخلاقی را رها نموده تا خود را با

1 -the aesthetic

2 -the ethical

3 -the religious

4- Don Giovan

5 -Immediate Erotic

شور و نشاطی عاشقانه وقف و تسلیم خدا کند. از نظر کرکگور شهسوار ایمان ابراهیم است؛ زیرا در فرمان خداوند مبنی بر ذبح فرزندش، او ملاحظات اخلاقی و عقلی را کنار گذاشته و تسلیم فرمان الهی گشت (Kierkegaard, 2013a: 11/35).

کرکگور در تقابلی مهم در کتاب «یا این یا آن» دو گانه‌ای را مشخص نموده که یا زندگی اخلاقی-دینی را انتخاب کنید یا در حیات استحسانی باقی بمانید. از آنجایی که انتخاب متعهد شدن به زندگی اخلاقی-دینی، ناشی از انگیزه‌ای غیر شناختی به نام ملال است؛ از این رو کرکگور بخش عمده‌ای از دیدگاه خود را به بررسی انواع انگیزه‌های غیر شناختی اختصاص داده تا از این طریق خوانندگان کتابش را متقاعد سازد تا خودفریبی و ناامیدی «مرحله کنونی» حیات خود را کنار گذاشته و شیوه زندگی مذهبی را در آغوش کشند؛ زیرا تنها در صورت انتخاب چنین شیوه زندگی، افراد با اشتیاقی درونی امکان تبدیل شدن به خود اصیل را خواهند یافت (McDonald, 2009: 66).

این انتخاب، شخصیت را تثبیت می‌کند، وجود درونی را پاک کرده و فرد را به رابطه‌ای بی‌واسطه با نیروی ابدی خداوند که همه جا و همه هستی را فراگرفته، وارد می‌کند. زندگی اخلاقی-مذهبی با اشتیاق درونی فرد برای ارزیابی اعمال خود در مقوله‌های خیر و شر آغاز می‌شود. آزادی واقعی از نظر کرکگور عبارت است از انتخاب زندگی اخلاقی-مذهبی، زیرا تنها با انجام این انتخاب است که شخص به میل خود، مسئول اعمالش می‌شود. در اینجا فرد با تعهد به این شیوه‌ی زندگی از طریق تصمیم، عزم، فداکاری و تمرین معنوی، شخصیتی دغدغه‌مند نسبت به سرنوشت دیگران را در خود ایجاد می‌کند. این در حالی است که فرد استحسانی از طریق شانس، سرنوشت و احتمال هدایت می‌شود و هرگز مسئولیت اعمال خود را بر عهده نمی‌گیرد. در حالی که فرد اخلاقی-مذهبی ظرفیت رشد معنوی را در خود پرورش می‌دهد، فرد استحسانی در احساس رضایت کاذب از خود غرق می‌شود. اختلال اتسکون معنوی در زندگی استحسانی، به صورت ملال (کسالت)، آبرونی^۱، مالیخولیا^۲، اضطراب^۳ و ناامیدی^۴ است. وقتی مفهوم اخلاقی-مذهبی در جلد دوم کتاب «یا این یا آن» معرفی می‌شود، این مفهوم از نظر اخلاقِ هنجاری متضمن تعهد به رعایت هنجارهای اخلاقی واقعی است.

1 - irony

2 - melancholy

3 - anxiety

4 - despair

این اخلاق هنجاری فرد را با سایر افراد یک جامعه در پیوند قرار می‌دهد. مصداق عینی این اخلاق، جود ویلیام^۱، مظهر فضیلت مدنی است. او از گشودگی و شفافیت در تداوم ارتباط با دیگران، به‌ویژه از طریق نهادهای ازدواج و قانون حمایت می‌کرد. شخصیت او برخلاف فرد استحصانی مرتبه اول است. از نظر او انتخاب امر اخلاقی، انتخاب تلاش برای عمل نمودن به خاطر خیر است؛ خیری که در بادی امر به‌عنوان فضیلت مدنی در نظر گرفته می‌شود. قضاوت‌های اخلاقی باید در چارچوب ارزش‌شناختی جامعه قابل درک و با عقل عمومی قابل توجیه باشد. در این چارچوب، فرد به‌شدت تابع خواسته‌های «همگانی» جامعه اخلاقی است. باوجود این خواسته‌ها حتی با وجدان‌ترین فرد نیز خود را در تخطی یا کوتاهی از وظایف مدنی مجرم می‌بیند (Kierkegaard, 2013c: 11/35؛ Lippitt & Evans, 2023: 8). اما کرکگور علی‌رغم اولویت دادن به زندگی اخلاقی‌تر مقایسه با زندگی استحصانی، بر این باور است که تبعیت از عُرف و قوانین مدنی جامعه سبب می‌شود تا فرد در چنین روابط متعهدانه‌ی اخلاقی، استقلال و آزادی خود را از دست داده و در همراهی همیشگی مُخرب با عُرف قرار گیرد. از نظر او هم‌رنگی و هماهنگی با جماعت، مانع از خود بودن و اتخاذ دیدگاه زیباشناسانه، انتزاعی و سابجکتیو به پدیده‌های عالم می‌شود و نهایتاً تداوم این زندگی اخلاقی نیز ملال‌آور خواهد شد. جلد دوم کتاب «یا این یا آن» با موعظه‌ای توسط کشیش ناشناس، با موضوع «همیشه در برابر خدا در اشتباه هستیم» به پایان می‌رسد. احساس گناه برای سوق دادن کسی به آگاهی مذهبی کافی نیست. برای انجام این کار، فرد به کمکی خارج از خودش نیاز دارد. اینجاست که مسیح به‌عنوان معلم و ناجی وارد شده و حقیقت ابدی و شرط یادگیری آن را به انسان‌ها یاد می‌دهد. شرط یادگیری، آگاهی از گناه است که شرط لازم برای ایمان مسیحی است، این شرط تنها پادزهر ناامیدی است که معادل ملال در قلمرو روانشناسی است (Kierkegaard, 1982: 45).

به نظر می‌رسد دیدگاه کرکگور در باب ملال به مفهوم آکدیا که نشانه‌ی احساسی از عدم انجام وظایف دینی بود، نزدیک می‌شود. از نظر او وقتی انسان بیندیشد و خود را وقف خدا کند، نباید از خدا ملول شود؛ نباید حواس پرت، بی‌حالی تبیل شده و نباید اساساً به دنبال جایگزینی برای خدا باشد. از این رو دلزدگی، عدم اشتیاق یا حتی بی‌تفاوتی نسبت به خدا تنها یک معنا دارد: اینکه فرد وظایف دینی خود را به‌درستی انجام نداده است. از نظر کرکگور،

1-Judge William

مراقبه معنوی مستلزم پرورش عواطف اخلاقی - مذهبی به جای خلق و خوی استحسانی است. بدین منظور فرد نیاز به ایجاد احساساتی دارد که زندگی را برحسب توجه به آسایش دیگران تفسیر کند. این احساسات شامل مهربانی، سخاوت، بزرگواری، همدردی، امید، ایمان و البته عشق است که همه احساسات معنوی را در بر می‌گیرد. از نظر او تمام عواطف معنوی را می‌توان تحت عشق مسیحی قرار داد که به عنوان آگاپه درک می‌شود - ایثارگری، توجه به سعادت ابدی و رفاه دیگرانی تواند به عنوان پادزهری برای کسالت، ملال اهریمنی و ناامیدی که زیربنای هر دو است، باشد (Kierkegaard, 1982:48).

در ادامه به برخی از تحلیل‌ها و راهکارهای کرکگور برای اجتناب از ملال اشاره خواهیم نمود.

ملال به عنوان یک حالت و نه یک احساس

مفهوم محوری در درک کرکگور از ملال، شناسایی آن به عنوان یک حالت^۱ است. حالات برخلاف احساسات^۲، فاقد ما به ازای عینی هستند^۳. لارس اسونسن^۴ در تبیین دیدگاه کرکگور معتقد است احساسات دارای یک متعلق درونی (فطری) است. درحالی که حالات فاقد مابه‌ازاء هستند. حالات بیشتر با کلیت همه اشیاء، یعنی جهان به عنوان یک کل ارتباط دارند.

ویلیام مک‌دونالد به این «فقدان تعین اشیاء» چنین می‌افزاید که خلق‌ها حالت‌های ذهنی‌ای هستند که جهت‌گیری کلی فرد به وجود را شرطی می‌کنند. وقتی در حال شادی هستیم، همه چیز پر جنب و جوش و پر از زندگی به نظر می‌رسد و وقتی غمگین هستیم همه چیز کسل‌کننده یا مرده است. حالات همیشه عمومی و بر کل جهان تأثیر می‌گذارند. احساسات لزوماً عمومی نیستند. مثلاً آراکنوفوبیای^۵ من کاملاً خاص است، زیرا به یک نوع خاص از اشیاء یا جانداران برای مثال عنکبوت‌ها مربوط می‌شود. همچنین حالت به لحاظ زمانی، در یک دوره زمانی طولانی‌تر از یک احساس گسترش می‌یابد؛ یک احساس همچنین اغلب می‌تواند به قسمت خاصی از بدن مرتبط باشد، درحالی که حالت این طور نیست.

1-mood

2-emotions

3 - Moods lack a determinate object

4-Lars Svendsen

5-arachnophobia

ایی. ام. کوران^۱ نیز اشاره کرده است که «درد^۲ موضعی است، درحالی که ملال باعث ایجاد شری بدون هیچ جایگاهی، بدون هیچ حمایتی، بدون هیچ چیز به جز این هیچ و غیر قابل شناسایی است که شما را فرسایش می دهد.» (Svendsen, 2005: 110)

کر کگور در کتاب «مفهوم آبرونی» در خصوص ملال، آن را «ابدیت عاری از محتوا» می نامد (Hong, 1989: 285). بر این اساس در کتاب «یا این یا آن» معتقد استدر ملال، دنیا از معنا تهی می شود و این فقدان معنا ملال را به اضطراب پیوند می دهد. تعبیر کر کگور برای توصیف این وضعیت ملال اضطراب آور، «رویاری با نیستی»^۳ است. کر کگور میان ترس و اضطراب تمایز قائل می شود. از نظر او، اگرچه ترس دارای یک مابه‌ازاء است، اما اضطراب همچون ملال، فاقد هر گونه متعلقی است. در اضطراب فرد با ذهنیات خودش در ارتباط است (Dulk & Boswell, 2014: 53) درحالی که احساسات شخص را قادر می سازند تا «ایده آل»^۴ و «واقعیت»^۵ را با شور و علاقه به یکدیگر مرتبط کند، حالات صرفاً شخص را با ذهنیات خود هماهنگ می کنند. چهار حالت اصلی که کر کگور در دیالکتیک مراحل وجودی خود بررسی می کند عبارت‌اند از: مالیخولیا^۶، ملال^۷، آبرونی (نقیضه گویی)^۸ و اضطراب^۹. هر یک از این حالات شکلی از رنج است، گرچه همیشه موضوع آن به عنوان رنج تلقی نمی شود اما تا آنجا که به عنوان رنج درک شوند، پتانسیل ایجاد انگیزه منفی در فرد را دارند. از سوی دیگر، هر خلق و خوی نیز این پتانسیل را دارد که فرد را مجذوب خود نموده و به سمت یک جاذبه انحرافی سوق دهد تا حدی که خود فرد شیاطین را جذب کند. برای مثال فرد مالیخولیایی می تواند شیفته‌ی روحیات ناخوشایند خود شود و به افسردگی مبتلا شده یا دست به خودکشی بزند. فرد مبتلا به آبرونی (نقیضه گویی) می تواند واقعیت همه چیز را نقد و نقض کرده و درگیر شکی فراگیر شده که همه پایه‌های عمل و اعتقادش را تضعیف کند. همچنین فرد ملول و بی حوصله می تواند به‌طور شیطانی ملالت را به‌عنوان

1- E. M. Cioran

2-pain

3-confrontation with nothingness

4 -ideality

5 -actuality

6-melancholy

7-boredom

8-irony

9-anxiety

آخرین پناهگاه تخیل در آغوش بکشد تا از تکیه بر هر چیزی فراتر از منابع ذهنی خود دست بردارد. مشخصه هر شکلی از ملال، تکراری بی‌معناست که زمان را از ارزشمندی آن، تهی نموده و شخص نمی‌تواند هر لحظه را به لحاظ معنوی با توجه فداکارانه به دیگران، غنی سازد (Dulk & Boswell, 2014:56).

اضطراب نیز مانند ملال و نقیضه گویرمانتیک، یک حالت است؛ زیرا اضطراب نیز یک اُبژه نامعین غیر واقعی دارد. (McDonald, 2009:72)

با توجه به نگاه کرکگور به ملال به‌عنوان یک حالت، آن را رنجی می‌داند که می‌توان با تغییر ذهنیت بر آن غلبه کرد. این تغییر باید با پرورش اعمال معنوی که توجه فرد را به خارج از خود، به ویژه خدا به‌عنوان دیگری مطلق، معطوف می‌کند، انجام شود (Goodstein, 2005:160).

از این روبرو این باور است که تنها راه اصیل برای اجتناب از رنج ملال، تغییر و تحول در نوع نگاه فرد به واقعیات جهان و نه تغییر خود آن واقعیات است. در ادامه در این خصوص بیشتر سخن خواهم گفت.

به نظر نویسنده وجه مشترک همه حالات مورد نظر کرکگور، قطع شدن ارتباط فرد با واقعیت و اعتقاد به قدرت فراگیر افکار است. قدرت فراگیر افکار به‌عنوان ویژگی انسان‌های متوهم و خیال‌باف بدین معناست که شخص واجد این حالات، هر چه به ذهنش خطور کرده را واقعی پنداشته و در پی راستی آزمایی آن‌ها از طریق تطبیق با واقعیات نیست. بر این اساس ملال را صرفاً ذهنی و وابسته به ادراک دانستن، بدین معناست که بگوییم همه انسان‌ها متوهمانه به ملال‌انگیزی واقعیات جهان باورمند شده‌اند، اما با توجه به فراگیری ملال در تجربیات تمامی انسان‌ها نمی‌توان آن را صرفاً امری ذهنی و فاقد مابه‌ازای عینی دانست؛ حقیقت آن است که نمی‌توان تمام واقعیت و چیستی ملال را صرفاً وابسته به ادراک معیوب و ناتمام انسان‌ها از واقعیات جهان دانسته و ذات محدود پدیده‌های جهان را که در بسیاری اوقات، توأمان تجربیاتی لذت‌بخش و رنجناک را برای انسان‌ها ایجاد می‌کنند، در ایجاد حس ملال بی‌تأثیر دانست؛ بنابراین برخلاف دیدگاه کرکگور باید ملال را به‌عنوان یک احساس و نه یک حالت، امری ذهنی - عینی دانست.

تمایز بطالت و ملال در اندیشه کرکگور

از نظر کرکگور بطالت^۱ برخلاف ملال، به هیچ وجه ریشه شر نیست؛ زیرا بطالت ویژگی اصلی ذات الهی است. ذات برتر^۲ الهی از بطالت نمی‌هراسد، اما از ملال می‌ترسد. خدایان المپیا ملول نبودند و در عین‌بطالت شاد و خوشبخت زندگی می‌کردند. الهه زیبایی که نه خیاطی می‌کند، نه می‌چرخد، نه اتو می‌کند، نه می‌خواند و نه ساز می‌نوازد، در عین بطالت خوشحال است، از این‌رو ملول و کسل نمی‌شود؛ بنابراین، بطالت آن‌قدر از بد بودن فاصله دارد که بیشتر از آنکه شر باشد، خیر است. از نظر کرکگور، وضعیت هر فردی که تا حدی بیکار نباشد، نشانه‌ی آن است که نتوانسته خود را به سطوح بالای انسانی ارتقاء دهد. از این‌رو معتقد است دیدگاهی که بطالت را شر و ریشه‌ی همه بدی‌ها می‌داند، باید کنار گذاشته شود؛ زیرا این مسئله توسط دنیای مدرن القاء شده است که راه‌حل اجتناب از ملال، اشتغال به یک فعالیت و پرهیز از بطالت است (Kierkegaard, 1852:1/2)؛ بنابراین از نظر کرکگور بطالت غیر از ملال است و اگرچه بطالت نیز تا حدی ملال‌آور است اما از آنجایی که بطالت یکی از ویژگی‌های متعالی خدایان است، نامطلوب نیست. از نظر او خداوند با وجود اینکه بیکار است اما ملول نیست.

به نظر نویسنده تمایز دانستن تجربه ملال از بطالت برای انسان‌ها، به واسطه تمایز و بی-ارتباط بودن آن‌ها در تجربه خداوند، نوعی تعمیم نابجاست که ناشی از غفلت از ویژگی‌های متفاوت انسان و خداوند است؛ زیرا تکرار که در تمامی تجربیات انسانی از جمله بطالت، می‌تواند سبب‌ساز ایجاد حس ملال گردد، در افعال خداوند اتفاق نمی‌افتد. شوپنهاور زندگی آدمیرا آونگی متحرک میان میل و ملال می‌دانست که به دنبال هر میل و برآورده شدنش، ملالی برآدمی وارد شده و سپس انسان‌ها برای رهایی از آن ملال، میلی جدید ساخته و برای برآورده کردنش تلاش کرده و مجدداً گرفتار ملال شده و آدمی در زندگی‌اش دائماً در این سیکل معیوب در رفت‌وآمد است. (Schopenhauer, 1969:87-88) بر این اساس او نیز همچون کرکگور، راه‌حل مدرنیته را همچون یک مُسکِن، غیر اصیلو نهایتاً تشدیدکننده ملال می‌دانست.

1-Idleness

2-noble nature

ملال اهریمنی یا ملال زیباشناسانه

از نظر کرکگور ملال دو نوع است: نوع اول بخشی از یک استعداد ذاتی و فطری است که بدون هیچ واسطه و دلیلی برخی افراد ناخودآگاه دچار ملال می‌شوند، اما نوع دوم که به مراتب خطرناک‌تر و در بطن زندگی اتفاق می‌افتد حالتی است که در آن فرد، خودآگاه و به واسطه تجارب و اتفاقات دچار ملال شده و در نتیجه نسبت به باورهای رایج در خصوص زندگی و معنای آن دچار شک و تردید می‌شود. درمان رایج و مدرن برای این نوع از ملال، کار است اما کار نمی‌تواند رنج ملال را التیام بخشد. کار فقط بطالت را درمان می‌کند، پیش‌از این بیان کردیم که از نظر کرکگور ملال غیر از بطالت و بی‌ارتباط با آن است.

از نظر کرکگور فاوستِ گوته^۱، مصداقی از یک انسان ملول است و او آن را به‌عنوان یک نمونه‌ی کلاسیک قرون‌وسطایی ملال مورد توجه قرار می‌دهد (Gabriel, 2010: 24).

فاوست فردی ملول و کسل بود که برای او ملال، ریشه همه بدی‌ها و شرور بود. ملال سبب ایجاد شک نسبت به باورها و معنای زندگی شد. رویکرد شکاکانه او نوعی عبور از دون ژوان^۲ به فاوست یا عبور از لذت‌جویی به ملال است.

کرکگور ملال مدرن را به‌عنوان یک پدیده فردی و اجتماعی تشخیص داده و آن را مصداقی از شکل دوم ملال که او آن را اهریمنی می‌خواند، قلمداد می‌کند.

از نظر کرکگور، ملال با گناه قرون‌وسطایی آکدیا یا سستی معنوی که در آن توجه فرد از اعمال عبادی مانند دعا و مراقبه منصرف و منحرف می‌شود، مرتبط است (Raposa, 1999: 7)؛ اما مفهوم مدرن ملال متفاوت از مفهوم قرون‌وسطایی «آکدیا» بی است که متعلق به گفتمانی متفاوت است، زیرا ملال مدرن را بیشتر به عنوان یک بیماری روانی - اجتماعی و یا یک چالش زیباشناختی تصور می‌کنند تا به عنوان یک گناه و امری مترتب بر عدم انجام وظایف دینی. بر این اساس راه‌حل‌های این ملال مدرن را حواس‌پرتی از طریق «مشغله‌ی کاری»، اشتیاق فراوان برای تجربه امور «جذاب» یا تغییر شکل تجربه از طریق تشدید تخیل در نظر می‌گیرند و دیگر بر مفاهیم دینی نظیر انضباط معنوی، فداکاری صبورانه یا توبه تأکید نمی‌شود و به‌جای اینکه در قالب دینی مورد توجه قرار گیرد، صرفاً به‌صورتی سکولار و زمینی در نظر گرفته می‌شود (McDonald, 2009: 61).

1 - Goethe's Faust

2 - Don Juan

کرکگور ملال مدرن را به جهت نادیده گرفتن ابعاد معنوی آکدیا، اهریمنی می خواند. از این رو راهکارهای مدرن برای غلبه بر ملال را ناقص می داند. از نظر او ملال مدرنیک ویژگی کلی زندگی انسان نیست، بلکه می بایست به عنوان یک بیماری خاص مدرنیته، در ابعادی همه گیر تلقی شود.

ملال اهریمنی یک حالت و خلق و خو است، نه یک احساس و می تواند تنها پادزهر واقعی آن را در شور ایمان که می تواند از طریق تمرینات معنوی، نگرانی قلبی برای دیگران، تغییر جهت گیری موقت خود به سوی ابدیت و یا وقف نمودن تمام عمر در خدمتبه عیسی مسیح، جستجو کند. از دیدگاه او ملال مدرن یا اهریمنی، چالشی زیباشناختی و روانی است؛ از این رو آن را ملال زیباشناسانه نیز می خواند.

ملال زیباشناسانه از نظر کرکگور عبارت است از کمبود منابع برای «جالب و جذاب کردن زندگی» و حالتی است که در آن فرد از نظر اخلاقی - عاطفی بی احساس و بی اعتنا است و به هیچ چیز اهمیت نمی دهد. (McDonald, 2009:61-64)

از نظر کرکگور ملال اهریمنی یا زیباشناسانه از رابطه نادرست فرد با خود، از رابطه نادرست میان عناصر موقتی و ابدی، از رابطه نادرست بین خود و دیگری و از عدم تصدیق نقش خدا در تدبیر زندگی سرچشمه می گیرد. از نظر او امتناع از عشق خدا، امتناع از گشودن خود در ایمان ورزی نسبت به دیگری مطلق است. ایمانی که شرط لازم برای بدل شدن به خود روحانی است. در نتیجه امتناع از این عشق، گناه آکدیا یا ناامیدی از بالفعل نمودن آن خود روحانی، بروز می نماید. در اینجا فرد در شکوفایی استعدادهای خود، وزن کافی را به ابدیت نمی دهد، به طوری که همه چیز به طرز غیرقابل تحملی بی ارزش می شود. بدون جاذبه رستگاری ابدی برای جهت دادن به زندگی، زندگی محدود انسانی به یک سری از «حال»ها تنزل می یابد (McDonald, 2009:62-63).

حالات فاقد مابه ازاهای عینی و صرفاً ذهنی هستند که کل جهت گیری فرد به هستی را مشروط می سازند. حالات تحت تأثیر شرایط و شانس بوده و از ظرفیت فرد برای تعیین سرنوشت او می کاهند (McCarthy, 1978:124-126).

کرکگور ملال را به عنوان یک خلق توأم با حالات مالیخولیا، اضطراب و ناامیدی توصیف می کند. پادزهر این حالات، انتخاب مسیر دینی است؛ زیرا در این مسیر، خودسازی مستلزم تمایل به ایجاد احساسات مثبتی همچون صبر، استقامت، امید، ایمان، عشق و شادی

است. همچنین در حالی که کر کگور ملال مدرن را مشکلی فردی می‌داند در عین حال آن را معضلی اجتماعی نیز می‌بیند که توسط فرهنگِ مُروّجِ اموری همچون خودشیفتگی، سطحی‌نگری، مشغله کاری و سکولاریسم ایجاد می‌شود (McDonald, 2009: 63-64). راه‌حل دیگر کر کگور در مواجهه با ملال مدرن، در کنار شور و اشتیاق نسبت به ایمان و انتخاب زندگی اخلاقی-مذهبی، دگرگونی درونی فرد به صورت زیبایی سابعکتیو است (McDonald, 2009: 64). زیبایی سابعکتیو، بازنگری شاعرانه‌ی تجارب زندگی است که در ادامه به تبیین آن می‌پردازم.

بازنگری شاعرانه‌ی تجارب زندگی، راهکار اخلاقی صحیح برای اجتناب از ملال بنابر راهکار مدرنیته، معمولاً انسان‌ها برای اجتناب از ملال تلاش می‌کنند به صنعت مُد و سرگرمی پناه برده و از طریق ورود تجربیات بدیع به زندگی، از ملال رهایی یابند؛ اما از نظر کر کگور این راهکار، مصداقی از زندگیاستحسانی است و این روش خود را خنثی نموده و بی‌نهایت جعلی است. جعلی بدین معنا که در مسیری بی‌پایان، دائماً لحظه پایانی را به تعویق انداخته و تنها مُسکنی موقتی برای فراموشی درد ملال است. برای جلوگیری از ملال از طریق این روش، فرد دائماً وضعیت خود را با رفتن به مکان‌های جدید یا اصلاح تجربیات معمول تغییر می‌دهد تا مدام ملال را که به واسطه‌ی زیاده‌روی و تکرار تجربیات ایجاد می‌شود، به تأخیر اندازد. در اینجا ابزار پیشنهادی برای اجتناب از ملال مبتنی بر این باور است که تازگی یک تجربه بر رنج ملال غلبه می‌کند (Wadhams, 2020: 132).

زیبایی‌شناس نسبت به توانایی «روش گسترده»^۲ که مبتنی بر تنوع‌بخشی به تجربیات است، محتاط بوده و بر این باور است که: «این چرخش تجربیات، چرخشی مبتدل، غیرهنری و مبتنی بر یک توهم است». مبنای توهمی چنین راهبردی این است که غلبه بر ملال، صرفاً از طریق یک صف بی‌پایان از تجربیات بدیعاتفاق می‌افتد؛ اما به عنوان پروژه‌ای مادام‌العمر که مستلزم تغییرات بی‌پایان در موقعیت و تجارب فرد است، این روش غلبه بر ملال به دلیل ناپایداری‌اش ملال‌آور است. همچنین از آنجایی که فرد نهایتاً نمی‌تواند بی‌درپی تجربیات جدید را به

1 - poetic reconstruction of experiences

2-extensive

زندگی‌اش وارد کند، در نتیجه این راه‌حل نهایتاً خودشکن بوده و راه‌حل اصلی برای اجتناب از ملال نیست (Wadhams, 2020: 132-133).

تمسک به چنین راه‌حلی همچون نوشیدن از آب دریا برای اجتناب از تشنگی است که اگرچه در کوتاه‌مدت ممکن است تشنگی را کم کند اما در درازمدت تشدیدکننده تشنگی خواهد بود.

از این رو رایان کمپ^۱ معتقد است کارآیی این روش به سرعت کاهش می‌یابد؛ زیرا زمانی که از اروپا خسته شویم، به آمریکا سفر می‌کنیم و زمانی که علاقه به آمریکا از دست رفت، مجدداً به قاره‌ای دیگر می‌رویم، غافل از آنکه انجام هر سفر، جذابیت و تازگی سفر به سرزمین‌های جدید را کاهش می‌دهد؛ در اینجا سفری که قرار بود به طرز فزاینده‌ای ملال را کاهش دهد، خودش ملال‌آور می‌گردد. به عبارت دیگر فعالیت «یافتن تجربیات جدید» که اساس روش گسترده است، خودش ملال‌آور است؛ اما «روش فشرده»^۲ به عنوان بدیل روش گسترده بر این مبنا استوار است که از طریق پرورش تأمل آمیز کیفیت تجربه، فرد به بهترین وجه سرگرم شده و بر ملال غلبه کند (Wadhams, 2020: 133) (Kemp, 2015: 32). از نظر کرکگور راه‌حل اصیل و مناسب‌تر برای اجتناب از ملال، به کارگیری چنین راهبردی است.

تغییر تمرکز از کمیّت تجارب به کیفیّت درک فاعل‌شناسا از تجربه و آنچه جان هیل^۳ نوعی انقلاب کوپرنیکی می‌نامد، مورد توجه کرکگور بوده است. همانطور که کمپ خاطر نشان می‌کند: «به جای اینکه شخص مقید به دنیای بیرونی شود. باید یاد بگیرد که از واقعیت به عنوان عاملی برای انتشار عقاید دنیای غنی و بی‌کران تجربه درونی استفاده کند» (Kemp, 2015: 30).

در حالی که استراتژی گسترده بر تغییر موقعیت فرد و بر کمیّت تجارب برای اجتناب از ملال تأکید دارد، استراتژی فشرده بر کیفیّت تجربه از طریق تغییر در خود فرد و تغییر در تفسیر او از تجاربش تأکید دارد. برای این منظور، زیباشناس توصیه می‌کند: «چشمی که با آن واقعیت را می‌بیند باید مدام تغییر کند. مطابق با پراکسیس رمانتیک، این تغییر مستمر قرار

1- Ryan Kemp

2-intensive

3-John Hale

است از طریق پروژه «هنرمندانه زیستن» انجام شود که به موجب آن شخص به زندگی خود به‌عنوان یک پروژه هنری نگاه می‌کند (Kierkegaard, 1987:1/300).

لوئیس مکی^۱ وظیفه زیباشناختی را این‌گونه توصیف می‌کند: «زیباشناس در جستجوی لذت است، اما لذت را نمی‌توان به‌سادگی به‌دست آورد؛ باید آن را تمهید کرد. زندگی هنر است و هنر زیستن، مستلزم جدایی کامل از هر چیز صرفاً داده شده و احتمالاً ناخوشایند و نیز خودسری بی‌غرض در ترکیب لذت‌های واقعی است.» (Mackey, 1971:14).

برای به‌انجام رساندن پروژه‌ی زندگی هنری، آنچه ضروری است این نیست که فرد به دنبال تجربیات جدید باشد. بلکه ضروری است که فرد راه‌هایی را بیابد تا تجربیات روزمره پیشین را زیاتر ببیند. با بازنویسی شاعرانه، تجربیات تا حد امکان جذاب می‌شوند. در اینجا شخص با جهت‌دهی به اندیشه‌ها، باورها و فعالیت‌های خود حول محور تحقق روایت شاعرانه از تجربیات، هنرمندانه زندگی می‌کند. پیرو نسخه‌ی رمانتیک‌ها، بر مبنای زیباشناسی پیشنهاد می‌شود شخص به معنای واقعی کلمه زندگی‌اش را چنان مدل‌سازی کند که محتوای آن هر چیزی باشد که برایش سرگرم‌کننده است. به‌منظور اجتناب از ملال، فرد می‌بایست خود را شخصیتی هر لحظه در حال نوشتن ببیند و کمال زندگی خود را دستیابی به هدفی به‌ظاهر عمیق و درونی بداند، به‌گونه‌ای که در هر لحظه تجارب اولیه و پیشین او معنای جدیدی پیدا کند. البته در این بازنگری شاعرانه از تجارب زندگی، باید تعادلی بین عناصر ایده‌آل^۲ و واقعی^۳ برقرار شود؛ زیرا افراط‌های فانتزی محض^۴ و واقع‌گرایی محض^۵ هر دو به یک اندازه ملال‌آور و کسل‌کننده هستند. فانتزی محض، کسل‌کننده است؛ زیرا به دلیل فاصله زیاد میان زندگی واقعی و روایت شاعرانه از آن، فانتزی محض تجارب روزمره فرد، بازنمای ماهیت توهمی روایت‌های صرفاً شاعرانه از آن خواهد بود. در اینجا ملال موجود در زندگی واقعی فرد، هدف روایت را شکست می‌دهد. از طرفی واقع‌گرایی محض نیز به جهت ماهیت فی‌نفسه ملال‌انگیز زندگی واقعی، ملال‌آور است. برای پرهیز از چنین افراط‌هایی، راه‌حل پیشنهادی تعادل بین واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی است. روایتی که فرد با تخیل می‌سازد، هر چند به‌صورت ضعیف، باید در زندگی واقعی او ریشه داشته باشد و همزمان فرد

1-Louis Mackey

2-ideal

3-real

4-pure fantasy

5-pure realism

باید تجربیات واقعی‌اش را در یک روایت ایده‌آل تجسم کند (Kierkegaard, 1987:2/292) (Wadhams, 2020:137).

یادآوری و فراموشی ابزارهایی برای بازنگری شاعرانه‌ی تجارب

از نظر کرکگور توازن بین واقعیت و آرمان از طریق دستکاری تجربه به واسطه «یادآوری»^۱ و «فراموشی»^۲ بخش‌هایی از آن تجربه اتفاق می‌افتد. به عبارتی این زندگی هنرمندانه نتیجه‌ی بازسازی تخیلی تجربیات توأم با فراموشی بخش‌هایی از همان تجربه است (Kierkegaard, 1987:1/292).

هنگامی که این هنر دوگانه‌ی یادآوری و فراموشی به درستی اجرا شود، تعادل بین فانتزی محض و رئالیسم محض حفظ شده و در نتیجه، درک خاصی از واقعیت و رابطه با آن شکل می‌گیرد. استفاده نامتناسب از هر یک از هنرها این تعادل را به خطر می‌اندازد: فراموشی بیش از حد در غیاب یادآوری، فرد را به سمت خیال می‌برد و در مقابل یادآوری بدون فراموشی، نمایشی بیش از حد واقع‌گرایانه را سبب می‌شود. یادآوری و فراموشی دقیقاً ابزارهایی برای فاصله گرفتن از واقعیت است تا بتوان آزادانه آن را بازآفرینی نمود (Wadhams, 2020:141).

کرکگور در این خصوص معتقد است حکمت مناسب زندگی آن است که هیچ‌چیز ما را شگفت‌زده نکند. هیچ بخشی از زندگی نباید آن قدر برای ما معنادار باشد که هر لحظه که بخواهیم، نتوانیم آن را فراموش کنیم و در عین حال هر بخش از زندگی می‌بایست آن قدر برای ما معنادار باشد که هر لحظه بخواهیم، بتوانیم آن را به خاطر آوریم (Kierkegaard, 1987:1/293). بر این اساس از نظر کرکگور «یادآوری»^۳ با «حافظه»^۴ یکی نیست.^۵ هدف قوه حافظه، ارائه بازنمایی از تجربیات گذشته بدون هیچ‌گونه دخل و تصرفی در آن‌ها است، در حالی که اگر بتوان یادآوری را به عنوان یک قوه در نظر گرفت، از طریق آن فرد با دخل و تصرفی خلاقانه، تجربیات گذشته را بازتولید می‌کند.

1-recollecting

2-forgetting

3-recollection

4-memory

5- Cf. Kierkegaard, *Stages on Life's Way*, 9

یادآوری نه تنها وسیله‌ای برای حفظ، بلکه برای تقویت نیز است. چیزی که یادآوری در آن رسوخ کند، اثری مضاعف دارد» زیرا از یک سو یادآوری، تجربیات گذشته را در آگاهی ما حفظ می‌کند. از سوی دیگر خاطره آن تجارب را با تجسم مجدد آن‌ها به نوعی اصلاح می‌کند (Kierkegaard, 2013b:519-521) (Kierkegaard, 1987:1/343).

در تئوری چرخش محصول^۱، این ظرفیت یادآوری با هنر فراموشی تکمیل و با نام مستعار زیبایی‌شناختی به طور خاص درک می‌شود. فراموشی نه ناتوانی در یادآوری و نه سرکوب ناخودآگاه برخی از تجربیات است، بلکه ظرفیتی است برای ابطال یا نادیده گرفتن عمدی جنبه‌هایی از تجربه خود، به گونه‌ای که بتوانیم شاعرانه آن را دوباره تصور کنیم. «فراموشی قیچی است که با آن چیزی را که قابل استفاده نیست، تحت نظارت حداکثری یادآوری برمی‌دارد.» (Kierkegaard, 1987:1/295).

این فراموشی، عامل گزینشگری در بازنمایی شاعرانه زندگی فرد است. از طریق یادآوری و فراموشی، زیباشناس تنها ویژگی‌های خاصی از زندگی واقعی را انتخاب می‌کند- آن ویژگی‌هایی که می‌توانند به روایتی جالب تبدیل شوند- و بقیه را نادیده می‌گیرد (Wadhams, 2020:138-139).

روش زیبایی‌شناختی رمانتیستی مستلزم یک رابطه استعاری با واقعیت است، به گونه‌ای که موقعیت عینی فرد تنها به شرط جالب بودن آن تصدیق می‌شود؛ بنابراین رابطه استعاری-ضمنی در جستجو برای چیزهای جالب و فرار از واقعیت است. واقعیت فقط نقطه عزیمت را ارائه می‌دهد (Harries, 2010:97).

کر کگور در راه حل زیباشناسانه تلاش دارد تا بخش‌هایی از واقعیت را برجسته نموده و با زدن عینک زیبایی‌مندی ملال‌انگیزی تجربیات را کاهش داده و از طرفی مراقب این است تا ما را از واقعیت دور ننموده و دچار توهم، خوش‌بینی افراطی و نا واقع‌گرایی نشویم. در فرآیند فراموشی و یادآوری، ذهن بشر در بازتولید تجربیات فعال است و این فعالیت امکان دخل و تصرف در توصیف زیباشناسانه و شاعرانه از واقعیات را فراهم می‌آورد. از نظر او این همان جایگاه تعادلی میان واقع‌گرایی و ایدئالیسم است که ضمن اجتناب از آسیب‌های وجوه افراط و تفریط، ملال را کاهش می‌دهد. منظور از چرخش محصول این است که در هر

تجربه‌ای به کارگیری ابزارهای یادآوری و فراموشی سبب دگردیسی آن تجربه‌شده و آن را به تجربه‌ای بدیع و غیر ملال‌آور تبدیل کند.

آنچه روش رمانتیستی کر کگور توصیه می‌کند، دنبال کردن لذات درجه اول نیست که به تغییرات در مکان یا فعالیت‌ها مرتبط است، بلکه لذات درجه دومی است که از طریق پروژه خود ارجاعی و بازتابی از خودسازی شاعرانه به دست می‌آید. بعلاوه، این راهبرد بازاندیشی شاعرانه تجربه، برای تعهد زیبا اندیش به لذت بردن از زندگی، آنجایی ضروری تلقی می‌شود که تجربه معمولی قادر به ایجاد لذت نیست.

کر کگور در مورد میزان تأثیر رویکرد زیباشناسانه چنین می‌گوید: «و چیزی نیست که شما را منحرف کند. تمام لذت‌های دنیوی برایت بی‌معنا می‌شود و حتی اگر به شادی‌های ساده زندگی دیگران حسادت می‌ورزی، به دنبال آن‌ها نمی‌روی و لذات شما را وسوسه نمی‌کند» (Kierkegaard, 1987: 2/205)

استعاره زیبایی‌شناختی بر ترجیح لذات درجه دوم تأکید می‌کند و می‌گوید: «لذت واقعی نه در چیزی که فرد از آن لذت می‌برد، بلکه در تلقی و نوع نگاه فرد به آن ریشه دارد».

(Kierkegaard, 1987: 1/31)

به نظر نویسنده، تلقی کر کگور از ملال به‌عنوان یک حالت، سبب شده تا خاستگاه ایجاد ملال را نه در واقعیات جهان که در نحوه نادرست مواجهه‌ی فرد با پدیده‌های عالم ریشه‌یابی کند و بر این اساس مشاهده می‌کنیم که راهکارهای او برای غلبه بر ملال، بر تغییر نوع نگاه فرد به واقعیات جهان و ایجاد برخی احساسات مثبت از طریق انجام برخی اعمال دینی، تمرکز دارد. حتی آن هنگام هم که ملال را یک مشکل اجتماعی می‌بیند، باز هم نحوه مواجهه نادرست فاعل‌های شناسا از طریق ترویج مفاهیم فرهنگی غلط را ریشه ملال می‌داند. در هر صورت کر کگور هرگز ملال را ناشی از پدیده‌های جهان، فارغ از نحوه مواجهه انسان‌ها نمی‌داند؛ اما پیش‌از این اثبات کردیم که برخلاف باور کر کگور، ملال یک احساس و نه یک حالت، با خاستگاه‌های ذهنی - عینی است.

به نظر اینجانب آنچه کر کگور را منتقد راهکارهای مدرن برای رهایی از ملال نموده، مغفول ماندن تأثیر مثبت انجام وظایف دینی در تغییر نوع نگاه زیباشناسانه‌ی فرد به پدیده‌های عالم، در راهکارهای مدرن است؛ اما به نظر می‌رسد راه‌حل کر کگور نیز دارای این نقص است که از تأثیر جذابیتِ اتفاقاتِ عینی و همچنین تأثیر اشتغال انسان‌ها به فعالیت‌های متنوع

در اجتناب از ملال، غافل است. اگرچه آسیب‌شناسی راهکارِ مدرنیته توسط کرکگور و شوپنهاور، به‌درستی صورت گرفته اما راهکارهای این دو متفکر نیز بی‌اشکال نیستند. راهکارهای کرکگور اگرچه درست اما ناقص هستند. از این رو ترکیبی از راهکارهای مدرن و کرکگور می‌تواند به رهایی از رنج ملال یا دست‌کم کاستن از آن، کمک کند.

محدودسازی روابط بین فردی لازمه اجتناب از ملال

کرکگور معتقد است دستیابی به تعادل بین یادآوری و فراموشی در جذاب‌سازی هستی، مستلزم به‌کارگیری دقیق آن چیزی است که زیباشناس آن را «اصل محدودیت» می‌نامد (Kierkegaard, 1987: 1/292). درست مشابه یک کشاورز که می‌بایست فعالیت‌های زراعی خود را محدود کرده تا فقط در زمان‌های معینی محصولات خاصی را کاشته یا برداشت نماید. زندگی هنری نیز تنها زمانی موفق است که فرد میزان یادآوری و فراموشی در ساختِ روایتِ زندگی‌اش را آگاهانه و عامدانه محدود کند. به‌همین دلیل یادآوری و فراموشی نه صرفاً به‌عنوان قوای ذهنی بلکه به‌عنوان هنرهایی مبتنی بر تکنیک تلقی می‌شوند. تصمیم‌گیری در مورد آنچه به یادآورده شده یا فراموش شود مستلزم آن است که فرد «نظاره‌گر دقیق» زندگی خود شده و پتانسیل شاعرانه تفسیر نمودن هر تجربه را به‌دقت بسنجد (Kierkegaard, 1987: 1/292).

از این رو علاوه بر این خود انضباطی و گشودگی به رخدادهای تصادفی، کاربرد این روش مستلزم مراقبت در خصوص روابط بین فردی است؛ به عبارتی برای اجتناب از ملال، نه تنها باید از طریق یادآوری و فراموشی از واقعیت فاصله گرفت، بلکه باید از دیگران نیز فاصله گرفت؛ زیرا روابط بین فردی حول محور فعالیت‌های تکراری و قابل پیش‌بینی شکل می‌گیرد که به‌سرعت ملال‌آور می‌شوند. به‌طور خاص، استعاره‌ی زیباشناختی، عدم ایجاد دوستی، ازدواج یا تصدی پست رسمی را توصیه می‌کند.

از نظر کرکگور اشکال چنین روابط اجتماعی متعهدانه‌ای دو موضوع است: اولاً تعهد به افراد دیگر، فرد را ملزم می‌کند که به روش‌های خاصی عمل کند، در نتیجه آزادی عمل و استقلال فرد را محدود می‌کند و ثانیاً از طریق چنین روابطی شخص اغلب در همراهی همیشگی مُخرَّب با عُرف قرار می‌گیرد. هم‌رنگی و هماهنگی با جماعت، مانع از خود بودن و اتخاذ دیدگاه زیباشناسانه، انتزاعی و ساجکتیو به پدیده‌های عالم می‌شود. از این رو اگر قرار

است از روابط بین فردی به عنوان منبع سرگرمی استفاده کرد و درعین حال از کسالت ناشی از آن اجتناب کرد، باید چنین روابطی را به گونه‌ای حفظ کرد که همیشه بتوان از آن‌ها فرار کرد (Kierkegaard, 1987: 1/296-297).

در اینجا منظور از روابط نامطلوب به لحاظ اخلاقی، آن دسته از روابطی است که مبتنی بر عُرف شکل گرفته و اتخاذ نگاه زیباشناسانه به پدیده‌های عالم را موردنقد قرار می‌دهند. برای به حداقل رساندن ملال، فرد باید بتواند آزادی و استقلال خود را حفظ کند تا از پیامدهای اجباری و عُرفی روابط بین فردی جلوگیری کند. اجتناب از چنین روابطی به فرد امکان می‌دهد، دلبخواهانه و بر اساس خواست خودش زندگی کند و این مسئله برای اجتناب از ملال کلیدی است. زیباشناس زندگی اخلاقی را دقیقاً به‌مثابه زندگی ملال آور می‌بیند؛ زیرا تنها ذیل نگاه زیباشناختی همه چیز سیال، زیبا و گذراست؛ اما وقتی اخلاق وارد صحنه می‌شود، همه چیز خشک و خشن، قالب‌زده، زاویه‌دار و مبتنی بر بایدها و نبایدهای اخلاقی می‌شود (Kierkegaard, 1987: 1/367).

در تبیین رد زیباشناختی کرکگور نسبت به روابط اخلاقی، هریس معتقد است: فرد ملول اگرچه ممکن است غیراخلاقی^۱ رفتار نکند اما فاقد حس مسئولیت اخلاقی^۲ است. برای اخلاقی بودن بایستی متناسب با بایدها و نبایدهای اخلاقی رفتار شود، اما زندگی فرد ملول به گونه‌ای است که تبعیت از چنین بایدونبایدهایی را بر نمی‌تابد. درعین حال که همه چیز برای او مجاز است، هیچ چیزی برای او ارزش انجام ندارد. (Harries, 2010: 93)

با التفات به دیدگاه کرکگور در خصوص مراحل مختلف زندگی انسانی، مطلوبیت ذاتی حیات دینی و ارزشمندی نسبی آن نسبت به حیات اخلاقی و تقابلی که او میان این دو گونه حیات متصور است، می‌توان چنین استنباط نمود که از دیدگاه او تمکین از قوانین اخلاقی بدان صورت که مانع از تحقق راهکارهای اجتناب از ملال گردد، نامطلوب بوده و بر همین اساس، بر محدودیت روابط بین فردی تأکید دارد. از نظر او ملالت رنجی است که در صورت تحقق آن، فرد فاقد حس^۳ مسئولیت اخلاقی شده و حتی از روابط بین فردی مطلوب نیز منصرف خواهد شد. از این رو دغدغه‌ی کرکگور در خصوص ارائه راهکارهایی برای غلبه بر ملال، در بادی امر دغدغه‌ای دینی و بالتبع اخلاقی است.

1-immoral

2-amoral

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه در این نوشتار بدان پرداخته شد می‌توان یافته‌ها و نتایج حاصل از این پژوهش را به شرح ذیل بیان نمود:

۱- با توجه به دسته‌بندی کرکگور از مراحل زندگی و این مسئله که ملال جزء لاینفک مراحل زندگی استحضانی و اخلاقی بوده و راه‌رهایی از آن، انتخاب زندگی دینی است. پس می‌توان چنین استنباط نمود که از نظر او ملال نتیجه‌ی احساسی مترتب بر وقوع آکدیا است و به همین دلیل راه‌حل‌های مدرن برای اجتناب از ملال، به دلیل غفلت از ابعاد معنوی آکدیا ناقص هستند.

۲- در اندیشه‌ی کرکگور احساسات متفاوت از حالات هستند. از نظر او برخلاف احساسات، حالات صرفاً ذهنی بوده و به جهت فقدان متعلق، به اشتباه جهت‌گیری کلی فرد به وجود را شرطی می‌کنند. به همین جهت کرکگور ملال را به عنوان یک حالت، «ابدیت‌عاری از محتوا» یا در جای دیگری «پانتیسم اهریمنی» توصیف می‌کند. ملال پانتیستی است چون پوچی، فقدان و نیستی فراگیر در همه موجودات است و ملال اهریمنی است چون «امور اهریمنی، چیزهای تهی هستند و ملال، پوچی و نیستی است که در هر واقعیتی نفوذ می‌کند. برخلاف نگاه پانتیست که در هر چیز عکس رخ یار (خداوند) را می‌بیند، فرد ملول از مشاهده موجودات پوچی، فقدان و نیستی را درک می‌کند. نگاه ملول، رخ یاری را ندیده و اشیای جهان را صامت، ساکت، بی‌شناسنامه و بی‌پشتوانه می‌بیند.

۳- کرکگور با توجه به ماهیت حالت گونه‌ی ملال و فقدان ما به ازای عینی برای آن، راه‌حل اصیل برای رهایی از ملال را در بازنگری شاعرانه و اتخاذ دیدگاه زیباشناسانه فرد نسبت به تجربیات پیشینش می‌داند. انقلاب کوپرنیکی کرکگور مستلزم تغییر تمرکز از کمیت تجارب به درک کیفی فاعل‌شناسا از آنهاست. درحالی که استراتژی گسترده مدرن بر تغییر موقعیت و امور بیرونی فرد و بر کمیت تجارب برای اجتناب از ملال تأکید دارد، استراتژی فشرده‌ی کرکگور بر کیفیت تجربه از طریق تغییر در خود فرد و تغییر در نوع نگاه و تفسیر او از تجاربش تأکید دارد. در این راه او بر به‌کارگیری توأمان دو هنر «یادآوری» و «فراموشی» به منظور اجتناب از واقع‌گرایی محض و ایدئالیسم محض تأکید دارد.

۴- از نظر کرکگور تبعیت از عُرف و قوانین مدنی جامعه سبب می‌شود تا فرد در چنین روابط متعهدانه‌ی اخلاقی استقلال و آزادی عمل خود را از دست داده و در همراهی همیشگی

مُخرَب با عُرف قرار گیرد، از این رو تداوم زندگی اخلاقی مبتنی بر عُرف ملال آور خواهد شد. با توجه به دیدگاه‌های کرکگور پاسخ به چند سؤال مهم و ضروری است. اینکه آیا همیشه تبعیت از عرف ناشایست است؟ آیا تبعیت از قوانین مدنی و اخلاقی مانع از خود بودن و آزادی انسانی می‌شود؟ آیا راهکار کرکگور سبب خودگرایی، انزوای اجتماعی و خودآیینی افراد و نهایتاً هرج و مرج مدنی نمی‌شود؟ با توجه به آنکه پاسخ به هیچ‌یک از این سؤالات مطلق نیست و با لحاظ برخی شرایط، پاسخ به این سؤالات منفی یا مثبت خواهد بود، از این رو به نظر می‌رسد دیدگاه کرکگور با لحاظ برخی شرایط، به نحو جزئی صادق اما به نحو کلی فرا واقع‌گرایانه، افراطی و کاذب است.

۵- به نظر می‌رسد راهکار کرکگور اگرچه بخشی از راه‌حل اصیل اجتناب از ملال است اما کامل نیست. به نظر نویسنده ترکیبی از راه‌حل‌های مدرن و کرکگور سبب جذابیت تجربیات فرد خواهد شد. البته می‌بایست در پیگیری هر کدام از این راه‌حل‌ها مسیر افراط نپیمود، زیرا پیگیری صرف راهکار مدرنیسم، فرد را در دام مصرف‌گرایی و غفلت از جنبه‌های معنوی و آکدیا خواهد انداخت و پیگیری صرف راهکار کرکگور نیز سبب رکود و عدم‌تغییر در محتوای خارجی تجارب و عدم پیشرفت در جلوه‌های مادی زندگی آدمی خواهد شد. از این رو راهکار دینی اسلام مبتنی بر توزیع متوازن توجه به امور مادی و معنوی و پرهیز توأمان از اسراف و رهبانیت به عنوان دو سرِ بازه‌ی افراط و تفریط، می‌تواند بهترین راهکار برای اجتناب از ملال اهریمنی باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Behrouz Asadi

<https://orcid.org/0000-0002-9606-7116>

منابع

ایستوود، جان دی؛ دانکرت، جیمز. (۱۴۰۰). روانشناسی ملال؛ شرح بی‌حوصلگی‌های انسان، مترجم مریم حیدری، تهران: نشر نوین.

References

- Den Dulk, A& Boswell, M.(2014). "Boredom, Irony, and Anxiety: Wallace and the Kierkegaardian View of the Self". *David Foster Wallace and "The Long Thing": New Essays on the Novels*, 43-60. https://www.allarddendulk.nl/docs/DenDulk_BoredomIronyAnxietyWallace&Kierkegaard_PreFinal-AuthorCopy.pdf
- Eastwood, John D; Dankert, James (2021), *The Psychology of Boredom; Description of human boredom*, translated by Maryam Heydari.Tehran: Novin Publishing. [in Persian]
- Elpidorou, A. (2022)."The moral significance of boredom". *The Moral Psychology of Boredom*, 15, 1. [<https://rowman.com/ISBN/9781786615381/The-Moral-Psychologyof-Boredom>]
- Fitzgerald, F. S. (1945). *The crack-up*. New York: New Directions Books.
- Gabriel, M. (2010). *Subjectivity and religious truth in the philosophy of Søren Kierkegaard*.Georgia: Mercer University Press.
- Gary, K. H. (2013). "Boredom, Contemplation and Liberation". *Philosophy of Education 2013*, 427-435. <https://educationjournal.web.illinois.edu/archive/index.php/pes/article/view/4040.pdf>
- Goodstein, Elizabeth S.(2005) *Experience without Qualities: Boredom and Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Harries, K. (2010). *Between Nihilism and Faith: A Commentary on Either/Or*. New Haven:de Gruyter.
- Kangas, D. J. (2007). *Kierkegaard's Instant: On Beginnings*. Indiana:Indiana University Press.
- Kemp, R. (2015). "A" the Aesthete: Aestheticism and the Limits of Philosophy. In Volume 17: Kierkegaard's Pseudonyms (pp. 25-50).London: Routledge.
- Kierkegaard, S. (1852). *The rotation of crops: A venture in a theory of social prudence*. London: Penguin.
- Kierkegaard, S. (2013a). *Kierkegaard's Writings, II, Volume 2: The Concept of Irony, with Continual Reference to Socrates/Notes of Schelling's Berlin Lectures* (Vol. 35). Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, S. (2013b). *Kierkegaard's Writings, VIII, and Volume 8: Concept of Anxiety: A Simple Psychologically Orienting Deliberation*

- on the Dogmatic Issue of Hereditary Sin* (Vol. 18). Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, s. (2013c). *Kierkegaard's Writings, XI, Volume 11: Stages on Life's Way* (Vol. 27). Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, S., & Thomte, R. (1982). The concept of anxiety: A simple psychologically orienting deliberation on the dogmatic issue of hereditary sin. New York: *Religious Studies*, 18(3). DOI: <http://doi.org/10.1017/s0034412500014268>.
- Kierkegaard, Søren. (1987) *.Either /or: Part I*. Trans. and ed. Howard and Edna Hong. Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, Søren. (1987). *Either /or: Part II*. Trans. and ed. Howard and Edna Hong. Princeton: Princeton University Press.
- Lippitt, John and C. Stephen Evans, (2023) "Søren Kierkegaard", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/kierkegaard/>.
- Mackey, Louis (1971) *Kierkegaard a Kind of Poet*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- McCarthy, V. A. (1978). *The phenomenology of moods in Kierkegaard*. Berlin: Springer Science & Business Media.
- McDonald, W. (2009). "Kierkegaard's demonic boredom". In *Essays on boredom and modernity* (pp. 61-84). Leiden: Brill. DOI: https://doi.org/10.1163/9789042032125_004
- Raposa, Michael L. (1999) *Boredom and the Religious Imagination*. Virginia: University of Virginia Press.
- Ros Velasco, J. (2023). "Contemporary myths on boredom". Switzerland: *Frontiers in Sociology*, 8, 1183875. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1183875>
- Schopenhauer, Arthur (2008) *Studies in Pessimism, On Human Nature, and Religion: A Dialogue, Etc.* Translated by Bailey Saunders, New York: Simon & Schuster.
- Svendsen, L. (2005). *A philosophy of boredom*. London: Reaktion Books.
- Wadhams, L. (2020). *Kierkegaard's Theory of Boredom and the Development of Personality*. Lexington: University of Kentucky Press, <https://doi.org/10.13023/etd.2020.225>

استناد به این مقاله: اسدی، بهروز؛ تبیین ملال اهریمنی از منظر سورن کرکگور و نقد و ارزیابی راهکارهای اخلاقی اجتناب از آن، حکمت و فلسفه، ۲۰ (۷۷)، ۱-۲۹.

DIO: 10.22054/wph.2024.75359.2174

Hekmat va Falsafeh is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.